

جریان ادبیات

در ایران کنونی

وقتی که بمناسبتی صحبت از ادبیات ایران می‌رود تصور ادبیاتی در دماغ شخص نقش می‌بندد که ترقیات خود را تمام کرده و مورد تقدیر هم واقع شده و اکنون فقط از لحاظ تاریخ مدنیت اهمیتی دارد و واقعا ادبیات ایران که مراد از ادبیات دوره اسلام آن باشد در قرن چهارم و پنجم هجری بعرضه وجود آمد و در تحت تأثیر و نفوذ تصوف در قرن هفتم هجری بحد اکثر رشد و ترقی رسید و در قرن نهم بقم معتبر و متین و محکم جامی راه خود را پیمود در چهار قرن اخیر ادبیات ایران با وجودیکه گاهی چیزهای برجسته از خود بروز داده معذک رو بانهام وسیر قهقرائی گذارده است همانطوریکه خود مملکت هم در این چهار قرن از ترقی عقب مانده .

۲۳۲

این ترتیب تا اواسط قرن چهاردهم هجری و اوایل سلطنت ناصرالدین شاه ۱۲۶۷-۱۳۱۳ ادامه یافت ناصرالدین رامین توان حد فاصل بین ایران قدیم و ایران جدید نامید در این دوره رفته رفته و پیوسته ایرانیان با مذاق و سبک اروپائی آشنا شده و طبع کتب بوسیله مطابع که در اواخر قرن سیزدهم بایران راه یافته بود زیاد شد تأسیس دارالفنون در تهران اهمیت خاصی دارد . معلمین اروپائی برای تدریس رشته‌های مختلف علوم از اروپا دعوت شدند . معلمین مزبور علاوه بر تدریس بترجمه کتبی که بایست در دارالفنون تدریس شود نیز اشتغال ورزیدند .

در نتیجه این اقدام عالم تنازه در نظر ایرانیان آمد . روابط سیاسی ایران با ممالک و دول اروپائی باعث ازدیاد مسافرت ایرانیان بخارج واعزام شاگرد برای تحصیل باروپا گردید . زبان فرانسه

مقام اول را احراز کرد و هادی تمدن فرانسه در ایران شد و ایرانیان که میتوان آنها را فرانسوی شرق نامید آنها را حسن استقبال نمودند. در همین اوان عده بسیاری از اروپائیان نیز برای گرفتن امتیاز و تجارت بایران روی آوردند همچنین هیئت‌های مذهبی از طرف امریکا و انگلیس و فرانسه بایران آمد و هر سال دایره نفوذ خود را توسعه دادند عقاید و عادات اروپائی را در ایران منتشر ساختند

خود ایرانیان و سپس دولت از اروپائیان سرمشق گرفتند و شروع بتاسیس مدارس بسبک اروپا کردند بقسمی که انتظار چنین اقدامی از ملت از تمدن عقب افتاده‌ای که مدت‌ها بود از صحنه تاریخ خارج شده بود مشکل می‌نمود

در همین اوقات در ایران انجمن‌ها و جمعیت‌هایی بمنظور تعلیم و تعلم تشکیل گردید، مثلاً «جمعیت معارف» مرام خویش را توسعه و ازدیاد مدارس ملی در تهران و ولایات قرارداد.

روزنامه‌هایی بطبع رسید که علاوه بر اخبار مختصر قسمت عمده مندرجاتشان تحقیق و تدقیق مسائل اجتماعی بود و اشارات و شاهد‌هایی هم از زندگی اروپائی داشت. روزنامه‌های مزبوره عقیده اجتماعی را در ایران تولید کردند.

عقیده و روح ایران جدید باعث تألیفات و ترجمه‌های برجسته و قیمتی و ایجاد روزنامه‌هایی گردید که مدت مدیدی در خارج بطبع میرسید و رفته رفته مطالب آنها نیز روح جدید و شاعرانه خوبی بخود گرفت این پیشرفت برای ادبیات ایران که بنمونه‌ها و سبک قدما محدود شده بود عنصر جدیدی محسوب گردید.

اول با تأسیس دار الفنون چیزهایی ترجمه شد که ضرورت عملی داشت: معلمین اروپائی مثل ژ. نیکلا اولین مترجم رباعیات

خسام و دکتر ژ. یولاک کتب ریاضیات و تاریخ طبیعی و طب و جغرافی و غیره را که طرف احتیاج شعبه طبیعیات دارالفنون بود ندوین و ترجمه کردند. کتب مربوط باه‌نور نظام از قبیل تعلیمات پیاده نظام و توپخانه و سنگر سازی و غیره نیز تهیه شد.

رفته رفته نظر باز دیاد منافع و عقیدهٔ اروپای غربی و زندگانی روحانی آن تقاضای تهیه کتب مختلف گردید که مترجمین بواسطه عدم آشنائی با روحیه اروپای غربی بدون سبک مخصوصی بترجمه آنها پرداختند. تاریخ پترکیبر تألیف ولتر و تاریخ ناپلئون اول که در ایران شهرتی داشتند و کتاب حاجی بابای اصفهانی تألیف موریر که تا این اواخر در زاویهٔ فراموشی بود ترجمه شد. یکمرتبه تعلق خاطر بسیاری برمانهای فرانسوی ابراز گردید: سه تفنگدار و کنت دمونت کریستو و ملکهٔ مارگر از تألیفات الکساندر دوما و بعضی کتب ژولورن و غیره ترجمه شد. از دیاد رمان‌ها باعث مانوس شدن با آنها گردید و ادبیات حاضره ایران همانطوریکه این سبک در اروپا پذیرفته شده بود آنرا پذیرفت.

از تألیفات قابل توجهی که تحت تأثیر عقاید اروپائی نوشته شده کتاب های ملا عبد الرحیم طالب اف میباشد. قسمت عمدهٔ تألیفات این شخص در اطراف موضوع های سیاسی و اجتماعی بحث میکند. کتاب های اعتماد السلطنه و میرزا ملکم خان نیز قابل توجه است و پس ازین راجع بآنها بحث خواهیم کرد. کتاب سفر نامهٔ ابراهیم بیگ تألیف حاجی زین العابدین شهرت بسزائی یافت. کتاب مزبور تا این زمان در زاویهٔ فراموشی است و در اطراف حکومت قدیم ایران بحث میکند. اکنون ایرانیان علاقه کاملی بگذشتهٔ ایران ابراز میدارند، کتب ذیل در این موضوع ترجمه و تألیف گردیده

است : تاریخ عمومی ایران ، تاریخ سلطنت نادرشاه ، تاریخ صفویه ، تاریخ قدیم ایران و « تاریخ بیداری ایران » . کتاب اخیر اثر زحمات ناظم الاسلام است که جزوه های آن هنوز بطبع میرسد و بواسطه شرح و بسط خود قیمتی است . کتاب های مختلف سابق الذکر منظور و مقصود واحدی دارند و در این دوره میتوان چند نفری را نامید که بتجدد و توسعه ادبیات جدید ایران خدماتی کرده اند . یکی از اشخاص برجسته عهد ناصری که بواسطه سفرهای خود در اروپا دارای فکر روشنی بود محمدحسن خان اعتمادالسلطنه است . مشارالیه اعیان زاده واز نواده های مغول میباشد که وقتی در ایران سلطنت کرده اند و با قاجاریه نیز بستگی دارد . تحصیلات خود را در شعبه نظام دارالفنون باتمام رسانیده تا ۱۲۸۳ مشاغل نظامی را عهده دار بود بعد بسمت نیابت سفارت بیاریس مأمور شد و پس از بازگشت بایران مشاغل چندی را عهده دار گردید . مشاغل مختلف که محمدحسن خان عهده دار بود مانع کار او

۲۳۵

در رشته ادبیات نشد . مشارالیه دخالت و مشارکت تامی در امور « دارالتألیف » داشت دائره المعارف مشهور موسوم به « مرآت البلدان » از آثار مشارالیه و دارالتألیف مزبور است ولی بدبختانه باتمام نرسید . محمدحسن خان در روزنامه هائی که تحت نظر او بود چیز می نوشت و سفرنامه شاهرا موقعی که بکربلا مشرف میشد تدوین و تنظیم می ساخت و غیر مستقیم در طبع پارهای کتب مفید و خوب که بعالم مطبوعات داده شد ابراز نفوذ کرده است . مشارالیه در موضوعهای مختلف قلمفرسائی کرده گاهی به ترجمه نیز متوسل شده ولی بمسائل جغرافیائی و تاریخی و علم الاثار و سکه شناسی اهمیت زیادی میداد . جغرافی مشروح ایالات

ولایات و شهرها و دهات ایران که در آن بمدارك تاريخی استناد جسته و تاریخ شهر مشهد و وقایع دوره سلطنتی ناصرالدین شاه و شرح بزرگان آنعصر را که نگاشته شاهد خدمات برجسته ایست که بادبیات ایران کرده است. آشنائی محمدحسنخان با زبانها و ادبیات اروپائی نظر مخصوصی در موضوع تاریخ نویسی و استفاده از منابع و مدارك تاريخی در او تولید کرد که مشارالیه را از سایر مورخین ایرانی متمایز کرده و پیشوای طریقه علمی اروپائی در ایران می سازد.

میرزا ملکمخان ناظم الدوله پسریکی از ارامنه جلفای اصفهان بود در سال ۱۲۴۶ در اصفهان متولد شد و مذهب اسلام را قبول کرد. مشارالیه بواسطه مراقبت و زحمات فوق العاده پدرش مقدمات علمی را فرا گرفت و برای تکمیل معلومات پاریس اعزام گردید. معلومات متوسطه و عالییه را در آنجا فرا گرفت و در رشته حقوق علاقه خاصی ابراز میداشت. پس از بازگشت بایران بسمت مترجمی مخصوص شاه انتخاب شد و بواسطه جلب اطمینان دربار از جریان سیاست مطلع بود. وقتی که فرخ خان امین الدوله بسفارت به اروپا میرفت میرزا ملکمخان بسمت مستشاری همسراه او رفت و موفق بگردش و بازدید قسمت اعظم اروپا شد و بامریکا رفت و در عقد قرار داد مودت و تجارت سهیم بود.

آشنائی با تمدن غربی در مغز میرزا ملکمخان تأثیر محو ناشدنی بختید و بهمین مناسبت هم مشارالیه خواهان اصلاحات بود. نفوذ ملکمخان بالاخره باعث پاره اصلاحات از قبیل تأسیس تلگراف گردید.

سلطان شرف الدین قهرمانی

بقیه دارد